C O P E
Member since 2018
JM13714

Marcin Kafar*
Adam F. Kola**
Anna Maria Kola***

Wprowadzenie… albo dlaczego *Mistrz*… jest na przekór

Mistrz… jest na przekór.

I nie chodzi tu o bycie na przekór mistrzowi, nie o *antymistrza*, chociaż każdy z tych aspektów Czytelnik odnajdzie na kolejnych stronach niniejszej publikacji. *Mistrz…* jest na przekór, co wskazują Autorzy prezentowanych w tomie tekstów, bowiem na kategorie „mistrza" i „mistrzostwa", którymi kultura późnej nowoczesności nie tylko nie jest specjalnie zainteresowana, ale które w trybie aksjologicznie i etycznie nacechowanego dyskursu wyklucza, czyni tylko i wyłącznie reliktem przeszłości, dla którego – w czasach hiperindywidualizmu, kultu młodości, radykalnego przyspieszenia techniczno-technologicznego – brak miejsca. Być może jest to pozytywne zjawisko społeczne? Może nie ma sensu wracać do tego, co anachroniczne i zbędne – zwłaszcza na łamach czasopisma poświęconego naukom o wychowaniu – lub wręcz przeciwnie: może kategorie te wymagają re-aktywacji, re-aktualizacji, odnowienia, ponownego ramowania zgodnie z parametrami współczesnej kultury i potrzeb dzisiejszego człowieka[1]? Tego rodzaju pytania, wątpliwości, krytykę, ale też i potencjalne szanse, nadzieje, możliwości dostrzegają Autorzy przedkładanego, 8. numeru „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne" (NOWIS).

Poszczególne teksty zawarte w tomie dotyczą kategorii „mistrza" i „mistrzostwa" w różnoraki sposób. Rozwinięcie tytułu – *Mistrz i mistrzostwo w kulturze, społeczeństwie, sztuce i edukacji* – wskazuje na tropy, którymi autorzy podążają, chociaż Czytelnik szybko się zorientuje, że często wbrew utartym schematom myślowym. Teksty składają się na spójną opowieść o mistrzach i mistrzostwie, mogą być więc czytane w zaproponowanej kolejności. Nie wyklucza to jednak lektury wybiórczej, indywidualnie sprofilowanej, artykuły nie zostały bowiem przy-

* Katedra Badań Edukacyjnych, Uniwersytet Łódzki.
** Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu; *visiting scholar* w University of Chicago.
*** Katedra Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.
[1] Co postuluje np. Lech Witkowski (2001).

http://dx.doi.org/10.18778/2450-4491.08.02

krojone do założonego z góry rozstrzygnięcia konceptualnego. Należy przy tym podkreślić, że zgodnie z profilem czasopisma, w którym są publikowane, ważnym i wyraźnym walorem „mistrzowskiego" numeru jest jego interdyscyplinarny charakter. O ile jednak sam ten termin bywa nadużywany jako zbyt powszechny, co wynika z jego obecności zarówno w naukowym, jak i popularnym dyskursie, to w przypadku tego numeru dobrze oddaje i treść, i dyscyplinarne zaplecze poszczególnych autorów (tekstów, problemów, metodologii, narracji).

Główna część tomu, tj. sekcja „Studia i rozprawy" składa się z dziesięciu tekstów. Tom rozpoczyna blok tekstów, które wskazują na teoretyczne, filozoficzne i historyczne aspekty mistrzostwa, jak również na narracyjne strategie pisania o mistrzach. Całość otwiera tekst Tomasza Leszniewskiego pt. *O potrzebie mistrza w świecie nauki. Refleksja nad zmieniającą się relacją uczeń – mistrz*, w którym autor rekonstruuje relację mistrz – uczeń w polu naukowym z wykorzystaniem koncepcji Richarda Sennetta i Mary Douglas. Wojciech Piasek z kolei, przyjmując ustalenia poznańskiej szkoły kulturoznawczej i wypracowanego w niej podziału na Obiektywistyczny Model Poznania oraz Konstruktywistyczny Model Poznania, w tekście *Relacja mistrz – uczeń w nauce współczesnej – kontekst kulturowy*, wskazuje na określone, kontekstualnie uwarunkowane ramy funkcjonowania relacji mistrz – uczeń.

Anna Maria Kola w artykule *The Master as a Historical, Cultural and Pedagogical Category: An Introduction* wprowadza historyczne obrazy mistrzostwa (cechy, akademia, buddyzm, guru) oraz stawia problem możliwości ich wykorzystania dzisiaj, zwłaszcza w edukacji alternatywnej (alchemia, e-learning, mistrzostwo emocjonalne, tutoring). Modele mistrzostwa chociaż mają odmienne tradycje i źródła, wskazują na nadbudowujący się, wieloaspektowy obraz mistrza, w którym często mamy do czynienia z zapoznanymi elementami. Całość prowadzi do schematu różnych kategorii mistrzostwa, który dobrze obrazuje złożoność opisywanej w tomie problematyki.

Adam F. Kola w tekście pt. *How Should One Write about Masters?* przedstawia kilka możliwych (niekiedy przewrotnie) strategii pisania o mistrzach na wybranych przykładach auto/biografii Ernesta Gellnera, Alfreda Tarskiego, Claude'a Lévi-Straussa, Andrzeja Walickiego oraz Romana Jakobsona. O ile wspólny rys XX-wiecznego intelektualisty jest oczywisty, o tyle rozliczne konteksty narracyjne, przywołane w tekście pokazują, do jakiego stopnia mistrz i mistrzostwo stanowią literacką konstrukcję.

Następnie Ryszarda Cierzniewska w artykule pt. *Mistrz „jakikolwiek". „Nie chcę być opiekunem naukowym!". Rzecz o reformach szkolnictwa wyższego w Polsce* wprowadza kategorię „mistrzostwa" w aktualny i lokalny kontekst polski. Istotne jest również, że tekst ten jest łącznikiem między blokiem pierwszym – historyczno-teoretycznym – a drugim, w którym do głosu dochodzi bardziej spersonalizowana, indywidualna perspektywa. Podobną rolę może odgrywać, podciągnięty jednakowoż pod odmienną optykę, tekst Ewy Marynowicz-Hetki pt. *The School of Thought:*

Relational Processes of Lasting Existence and Transformation. Wskazuje on na rolę kategorii „transformacji" i „trwania" w kształtowaniu i istnieniu szkoły myślenia, w której relacja mistrz – uczeń może się wypełniać oraz zrealizować. Jednocześnie artykuł Marynowicz-Hetki stanowi teoretyczny wstęp do drugiego bloku prac.

Na ten blok składają się cztery artykuły. Marcin Kafar w tekście *Looking for* Self *at the Intersection of "Master/master" Discourses*, przyjmując perspektywę auto/biograficzną, analizuje kategorię podmiotu i „mistrzowskiego uniwersum", sytuując swoje rozważania w obrębie nauk o wychowaniu rozumianych jako projekt humanistyki zintegrowanej. Andrzej Wejland również nie stroni od spojrzenia auto/biograficznego, lecz przewrotnie skupia w relacji mistrz – uczeń uwagę na kategorii „antymistrza". Pozwala to autorowi na intrygującą analizę lokalnej sytuacji w mistrzowsko zorientowanych wspólnotach badawczych humanistów. Osobisty ton wyraźny jest również w tekście Iwony Kabzińskiej *The Word Master/Master Sounds Strange*. W centrum swojej opowieści autorka sytuuje konkretnych nauczycieli, chociaż – wbrew temu, czego Czytelnik się spodziewa, Kabzińska nie ogranicza się tylko i wyłącznie do swoich mistrzów akademickich. Teksty Wejlanda i Kabzińskiej pozwalają poszerzyć mistrzowski słownik – jak to zostało zaproponowane w mapie kategorialnej mistrzostwa przedstawionej w tekście Anny Marii Koli *The Master as a Historical…* – o kategorie powiązane z głównym tematem prezentowanej publikacji. Wreszcie tekst Izabeli Kamińskiej-Jatczak, *Helena Radlińska w latach 1939–1945 – historia zrekonstruowana ze wspomnień*, dotyczy życia Heleny Radlińskiej w latach II wojny światowej i opiera się na wspomnieniach jednej z najbardziej znanych pedagogów społecznych w Polsce – badaczki będącej autorytetem i mistrzem wielu pokoleń pedagogów, nauczycieli, pracowników socjalnych.

W części drugiej tomu zatytułowanej „Prace z warsztatu" pomieszczono dwa teksty. Artykuł Magdaleny Koperkiewicz, *Z Mistrzami podróż przez życie*, utrzymany jest w tradycji autoetnograficznej narracji, w której kluczową z punktu widzenia autorki rolę odgrywa mistrz Edward Stachura. Monika Modrzejewska-Świgulska w swym tekście *„I nie powiem, żeby to były jakieś takie spotkania z mistrzami"…*, referuje z kolei fragmenty badań prowadzonych wśród polskich reżyserek filmowych, teatralnych i telewizyjnych. Oba teksty są „nieoczywiste" w swoich wnioskach, ale i poszukiwaniach, szczególnie, że autorki reprezentują perspektywę uczennic (nie)szukających swoich mistrzów/mistrzyń.

Sekcja trzecia prezentowanego numeru, czyli „Spotkania – Dyskusje – Polemiki", zawiera wyróżniony blok tekstów, związanych z wybitnymi badaczami: Carolyn Ellis i Arthurem P. Bochnerem oraz kilka tekstów odrębnych. Na wspomniany blok zatytułowany *Legacy of Masters: Honoring the Retirement of Professors Carolyn Ellis and Arthur P. Bochner* składa się m.in. krótkie wprowadzenie Marcina Kafara, sytuujące tę część w szerszym kontekście społeczno-instytucjonalnym oraz dwa artykuły wspomnianych dwojga badaczy pisane z pozycji twórców i propagatorów autoetnografii. Dołączono do tych tekstów także relację z dyskusji uczniów

i współpracowników Ellis i Bochnera (Marcin Kafar, Csaba Osvath, Erin Scheffels, Lisa P. Spinazola oraz Lisa M. Tillmann) poświęconą ich życiu i dorobkowi oraz ujęte w poetycką formę prace Lisy M. Tillmann dotyczące głównych bohaterów tej części numeru. Przyczynkiem do wskazanego bloku było seminarium pt. *A Meaningful Academic Life: Indefinite, Amusing, Unsettling*, które odbyło się 25 stycznia 2019 r. w Uniwersytecie Południowej Florydy w Tampie, w Stanach Zjednoczonych. W tej złożonej, wielogłosowej opowieści relacja mistrz – uczeń jest zdecydowanie czymś więcej aniżeli narracyjną rekonstrukcją, jest bowiem żywym dowodem międzypokoleniowego dialogu. Jego stylistyczna eklektyczność stanowi na pewno interesujący przykład możliwości narracyjnych, jakie ze sobą niesie odważnie uprawiana humanistyka.

W tej samej sekcji Czytelnik znajdzie jeszcze trzy teksty. Pierwszy, autorstwa Marcina Kafara, pt. *W dialogu z mistrzami albo jak rodzi się szkoła myślenia…* wychodzi naprzeciw idei spotkań i dyskusji toczących się na przecięciu sfery żywego życia naukowców i reprezentującej go formy tekstualnej. Ponownie mamy do czynienia z wypowiedzią o charakterze auto/biograficznym, w którym zaproponowana przez autora opozycja tekstów „gorących" i „zimnych" służy jako rama konceptualna do pokazania, jak w praktyce redakcyjnej zyskuje ukonkretnienie mechanizm zawiązywania się relacji między redaktorem pracy zbiorowej (monografii) a autorami nadesłanych tekstów (rozważania toczone są na przykładzie polskiej wersji artykułu *The School of Thought: Relational Processes of Lasting Existence and Transformation* – Ewy Marynowicz-Hetki).

Utrzymana w nieco odmiennej tonacji, bo odnoszącej się do spotkań twarzą w twarz, jest relacja pt. *Nasi Mistrzowie* Anny Marii Koli. Spotkania, o których mowa, odbywały się w latach 2008–2011 w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, a brała w nich udział autorka i profesorowie tamtejszej pedagogiki. W zaproponowanym ujęciu na plan pierwszy wysuwa się – wygenerowana w trakcie prowadzonych rozmów – odrębna kategoryzacja mistrzostwa, na czele z dookreślającymi ją wyróżnikami, takimi jak: zaufanie, uwaga, człowiek, praca, ambicja, uczciwość, kultura (również ta osobista) czy (nie)wiedza.

O ile artykuł Koli dotyczy spotkań toruńskich, o tyle Izabela Kamińska-Jatczak przedstawiła obszerną relację z sympozjum pt. *Myśląc o transformacjach*, które odbyło się 23 maja 2019 r. w Łodzi. Głównym bohaterem spotkania był wybitny naukowiec francuski Jean-Marie Barbier, a koreferat wygłosił Lech Witkowski. Relacja ta nie jest prostym sprawozdaniem z wydarzenia, lecz szczegółową rekonstrukcją poglądów Barbiera i pozostałych uczestników spotkania, stanowić więc może rodzaj krytycznego wprowadzenia do Barbierowskiej koncepcji analizy aktywności (zob. Barbier 2016).

Czwartą, zamykającą sekcję stanowią „Aktualia". Pomieszczono w niej dwa teksty. Barbara Bibik i Adam Kola kontynuują wątek kobiecy w odniesieniu do kategorii „mistrzostwa", trzymając się przy tym pola akademickiego. Tekst jest zapowiedzią przygotowywanej książki – współredagowanej przez trzy osoby:

Aleksandrę Derrę, Annę Marię Kolę oraz Wojciecha Piaska – dotyczącej kobiet w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (Derra, Kola, Piasek 2019), m.in. filolożki klasycznej – Zofii Abramowiczówny. Drugi artykuł, autorstwa Artura Dudy, jest relacją ze spotkania reżysera teatralnego, Krystiana Lupy, ze środowiskiem teatralnym i teatrologicznym w Szanghaju oraz konferencji zorganizowanej w Akademii Teatralnej w Szanghaju, a dotyczącej polskiego teatru (główną rolę, obok Lupy, ogrywała w nim postać Jerzego Grotowskiego). Tekst umieszcza to międzykulturowe spotkanie w globalnej skali w kategorialnej ramie mistrzowskiej.

Należy tu również wspomnieć, że część prezentowanych w tomie tekstów ukazuje się w języku polskim, część w języku angielskim. Pozwala to wchodzić polskiej nauce w rozleglejsze, międzynarodowe interakcje. Dwujęzyczna lektura może nadawać całości interesującego wymiaru, wymagać będzie bowiem przełączania się z jednego kodu językowego na drugi. Będzie zatem rodzajem intelektualnego ćwiczenia, stawiać może przy tym – zgodnie z kategoriami rosyjskiego formalizmu – rodzaj oporu. W tym sensie wymuszać będzie uwagę.

Na koniec warto jeszcze wspomnieć krótko o kilkuletniej drodze, która doprowadziła do powstania tego numeru. Częściowo została ona opisana i zrekonstruowana na łamach NOWIS-u (por. Kafar, Kola 2016), gdzie zresztą zapowiedziano kontynuację tematu mistrzowskiego (i tam znajdzie Czytelnik również dalsze tropy interpretacyjne). Dla porządku należy powiedzieć, że punktem wyjścia były spotkania środowiska Forum Humanistycznego, w szczególności zaś dwa wydarzenia, które odbyły się w Toruniu: w grudniu 2015 r. spotkanie pt. *Mistrzowie – preliminaria* oraz rok później pt. *Od Mistrzów do mistrzostwa* (a *de facto* – wcześniejsze spotkania na toruńskiej pedagogice prowadzone przez Annę Marię Kolę; patrz na ten temat także Kafar 2019, przyp. 8.). Kolejne lata przyniosły rozwój tematu, zmiany koncepcji całości i składu autorskiego. Wyraźnie też rysują się dwa środowiska współtworzące numer: łódzkie i toruńskie, lecz w tle widać świat akademicki o znacznie dalej sięgających horyzontach, czyli za ocean. Ostatecznym efektem jest prezentowany Czytelnikowi tom. W tym miejscu chcieliśmy podziękować jednak tym wszystkim, którzy na różnych etapach prac współuczestniczyli w nim, nawet jeśli ich teksty – zapis intelektualnych zmagań – nie zmaterializowały się. Są to (w porządku alfabetycznym): Krzysztof Abriszewski, Wojciech J. Burszta, Anna Dwojnych, Łukasz Gemziak, Rafał Kleśta-Nawrocki, Jacek Kowalewski, Jacek Piekarski, Michał Rydlewski, Artur Trapszyc, Danuta Urbaniak-Zając. Do lektury tekstów pozostałych autorów serdecznie zapraszamy.

Bibliografia

Barbier J.-M. (2016) *Leksykon analizy aktywności. Konceptualizacje zwyczajowych pojęć*, przeł. i oprac. E. Marynowicz-Hetka, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Derra A., Kola A. M., Piasek W. (red.) (2019) *Niewidzia(l)ne. Kobiety i historia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, Toruń, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Kafar M. (2019) *Looking for Self at the Intersection of "Master/master" Discourses*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne", nr 8, s. 126–147.

Kafar M., Kola A. F. (2016) *Mistrzowie – preliminaria. O założeniach pewnego projektu badawczego*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne", nr 2, s. 190–196.

Witkowski L. (2001) *O zaniedbaniach kategorialnych i teoretycznych pedagogiki w Polsce* w: *Pedagogika u progu trzeciego tysiąclecia*, A. Nalaskowski, K. Rubacha (red.), Toruń, Wydawnictwo UMK, s. 271–286.